

їни вплив передпосівного фону та режиму зрошення на фізичні показники ґрунту в проміжних посівах проса й гречки вивчений недостатньо, а тому потребує проведення подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Грицай А.Д. Вплив щільності орного шару ґрунту на його водно-фізичні і біологічні властивості та продуктивність проса / А.Д. Грицай // Землеробство: Респ. міжвід. темат. наук. зб. – 1973. – Вип. 34. – С. 68-71.
2. Новиков В.М. Влияние основной обработки почвы и внесения гербицидов на урожайность проса / В.М. Новиков // Научно-техн. бюллетень. – Вып. 42. – Орел, 1996. – С. 159-165.
3. Аверчев Ю.В. Ефективність способу обробітку ґрунту і застосування добрив під гречку в проміжних посівах на зрошуваних землях Півдня України / Ю.В. Аверчев // Таврійський науковий вісник. – Херсон: ТОВ "Айлант". – 2000. – Вип. 16. – С. 48-53.
4. Emanuel Clemens. Die Pflanze vor den Pflug spannen! / Bio-Land. .—1990. — 17, № 1. —Р. 15—16.
5. Танчик С.П. No-till і не тільки. Сучасні системи землеробства. – К.: Юнівест Медіа, 2009. – 160 с.
6. Дерпш Р. История no-till / Р. Дерпш // Сборник статей по no-till. – К.: 2009 – С. 7-11.

УДК: 631.1:635.6

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ СОРТІВ БАШТАННИХ КУЛЬТУР

*Шабля О.С. – к.е.н.,
Південна державна сільськогосподарська дослідна
станція ІВГПІМ НААНУ*

Постановка проблеми. Вирощування конкурентоспроможної плодочовчевої продукції та її реалізація дає можливість сільськогосподарському підприємству вести успішну підприємницьку діяльність. Тому виробництво високоякісних плодів, які користуються попитом на ринку, збільшення обсягу їх реалізації, забезпечення високих показників рентабельності продажу і прибутку є актуальними завданнями для кожного товаровиробника [1].

Кавун серед баштанних культур займає особливе місце і відзначається стабільною врожайністю, користується підвищеним попитом у споживачів за смакові та лікувальні якості. Проте, в останнім часом, спостерігається зниження конкурентоспроможності вітчизняних сортів цієї культури на внутрішньому ринку порівняно з іноземними аналогами. Це обумовлено в першу чергу повільним впровадженням у виробництво нових сортів та

інноваційно-інтенсивних технологій, порушенням принципу планомірного відтворення площ, неврегульованості земельно-майнових відносин у галузі, низьким рівнем платоспроможності населення, нерозвиненістю ринкової інфраструктури, низькою питомою вагою сільськогосподарських підприємств у виробництві продукції, а також відсутністю підтримки товаровиробників з боку держави.

Стан вивчення проблеми. Незважаючи на те, що конкурентоспроможність продукції баштанних культур визначає на ринку споживач, товаровиробник і торговець не можуть працювати на збиток. Тому необхідно враховувати не тільки інтереси споживачів, а й баштанницьких підприємств і торгових організацій. На підставі викладеного вважаємо, що конкурентоспроможність кавунів — це сукупність їхніх споживчих властивостей, які характеризують конкретну продукцію баштанних культур та задовольняють потреби споживачів щодо товарного вигляду, розміру, забарвлення, смакових якостей, вмісту вітамінів та ціни реалізації; здатність давати прибуток виробникам і торговцям. Конкурентоспроможність плодів баштанних культур або конкретного їх сорту безпосередньо визначається на ринку і є головним чинником ефективності виробництва.

За даними ФАО ООН промисловим виробництвом баштанних культур у світі займається 94 країни, загальна площа посівів складає 3,5млн. га, валовий збір — 92,6млн. тон. Серед країн-виробників Україна займає 6 місце з посівною площею 93 тис. га і валовим виробництвом 667 тис. тон, але за урожайністю (5,3 т/га) та по валовому збору (344 тис. т) — одне з останніх. В Україні вирощується 140 кг овочів на людину на рік і лише 7,7 кг баштанних (згідно з середніми нормами харчування людині необхідно споживати 32 кг плодів баштанних культур на рік) [2].

Завдання і методика досліджень. Завдання дослідження полягає у визначенні конкурентоспроможних сортів і гібридів баштанних культур вітчизняної селекції, які відповідають уподобанням споживачів порівняно з аналогічною продукцією в сучасних ринкових умовах.

Ураховуючи, що для різних суб'єктів ринку критерії конкурентоспроможності сортів кавуна дещо різняться, нами на першому етапі досліджень їх поділено на три групи.

Для виробника основними критеріями оцінки обрано — врожайність, товарний вид, смак, скороплідність, маса плоду, стійкість проти ураження хворобами, жаростійкість, транспортабельність, біохімічний склад, термін зберігання, рентабельність виробництва.

Для оптово-роздрібного торговця — товарний вигляд, смак, маса плоду, транспортабельність, термін зберігання, рентабельність продажу.

Для споживача — товарний вигляд, смак, маса плоду, біохімічний склад, термін зберігання, ринкова ціна.

На другому етапі досліджень конкурентоспроможності сортів кавуна відповідно до раніше обґрунтованих критеріїв визначали показники якості плодів, одержані при сортовипробуванні за міжнародною системою оцінки (за 9-бальною шкалою), а також визначали економічну оцінку сорту.

На заключному етапі розраховували коефіцієнти конкурентоспроможності кожного досліджуваного сорту кавуна для виробника, торговця та

споживача, які є порівняльною якісною оцінкою і ринковою цінністю досліджуваного сорту по відношенню до контрольного та його конкурента за формулою:

де K_j — коефіцієнт конкурентоспроможності сорту;

P_i — вага i -го показника за результатами сортовипробування;

j — порядковий номер сорту (назва сорту);

i — кількість показників сортовипробування;

U_{ik} — сумарна бальна оцінка контрольного сорту;

U_i — сумарна бальна оцінка досліджуваного сорту [3].

Результати досліджень. Овоче-баштанна галузь України з показником 8,3 млн. т. займає 4 місце в державі за обсягами виробництва валової продукції, поступаючись лише виробництву зернових культур (44,2 млн.т.), картоплі (19,5 млн. тон) та олійних культур (9,0 млн.т.) (рис. 1).

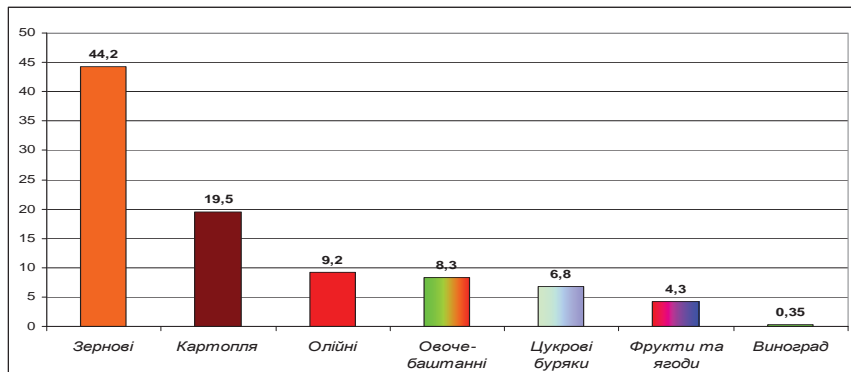

Рисунок 1. Структура обсягів виробництва валової продукції рослинництва в Україні у 2011 р.

У 2010 році завдяки збільшенню виробництва баштанних культур Україна за оцінками експертів стала найбільшим виробником кавуна в Європі з показником 750,0 тис. тон., випередивши за обсягами виробництва такі країни, як Греція, Іспанія (рис. 2).

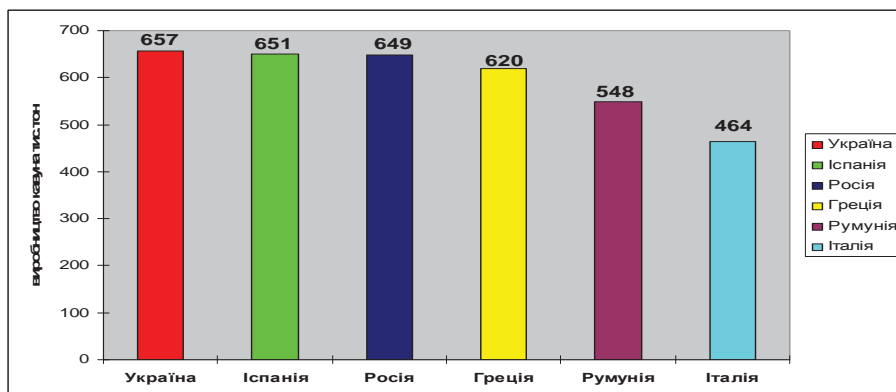

Рисунок 2. Виробництво баштанних культур у Європі, 2010 р.

При цьому слід відзначити, що за офіційними даними експорт кавуна з України в поточному році становив 27 тис. тон., що майже втричі більше проти показників 2006 року[4].

Основними виробниками баштаної продукції в Україні традиційно є Херсонська область, яка забезпечує близько 50% загальнодержавного виробництва, потім Запорізька, Донецька та Дніпропетровська області частка яких складає – 30 %. Це зумовлено сприятливими природними умовами для виробництва цієї культури в Україні, особливо в зоні південного Степу, високим рівнем її економічної ефективності, смаковими й товарними якостями плодів, а також ефективною роботою вітчизняних наукових закладів по виведенню нових сортів баштаних культур. Порівняно із західноєвропейськими сортами, вітчизняні відзначаються відмінними смаковими і товарними якостями, стабільною врожайністю та високою транспортабельністю.

Слід відзначити, що тільки по єдиній культурі – кавуну – світовий плодівий ринок є незаповненим. Ураховуючи прагнення України до інтеграції в Європейську спільноту (ЄС) та бажання вступу до Світової організації торгівлі (СОТ), практичного значення набувають проблеми формування конкурентоспроможності окремих вітчизняних сортів кавуна.

У зв'язку з відкритістю міжнародної торгівлі останніми роками на світовому плодовоовочевому ринку посилилася конкуренція. Україна об'єктивно не може бути поза цих світових тенденцій, а навпаки, повинна бути активним учасником сучасної продовольчої системи.

В Україні кавун є однією з привабливих баштаних культур для учасників плодовоовочевого ринку, площі якої у всіх категоріях господарств у 2010 році становили 73,7 тис. га, у т.ч. 10,0 тис. га – у сільськогосподарських підприємствах. Порівняно з 1986-1990 роками їх валовий збір у всіх категоріях господарств зменшився з 1600,0 до 750,0 тис. т, або майже в 23 рази. Зменшилась і врожайність цієї культури у промислових посівах з 100 до 90 ц/га. За таких результатів вітчизняним виробникам дуже важко конкурувати на європейському ринку, що вимагає визначення конкурентоспроможності сортів кавуна.

Сортовий потенціал баштаних культур вітчизняної селекції, в основному, задовольняє вимоги всіх категорій виробників продукції і становить у Ресестрі сортів рослин України 56%, з них селекції Інституту – 37%. За минулу п'ятирічку створені новий сорт кавуна Загадочний і ранньостиглий гібрид Мандрівник, сорти дині Фантазія і Престиж, гарбуза Універсал і Родзинка, кабачка – Аскольд, патисону – Астероїд.

Аналіз співвідношення посівних площ, зайнятих сортами іноземної селекції до площ, зайнятих сортами вітчизняної селекції, свідчить про те, що сортами кавуна іноземної селекції щорічно займається 40-45% площ, сортами дині – до 20%. У той же час, майже 100% посівних площ гарбузів займають сорти вітчизняної селекції. Слід відмітити, що такі сорти кавуна вітчизняної селекції, як середньостиглі Княжич, Альянс, Спаський, висіваються щорічно на площах понад п'ять тис. га, а ранньостиглі Красень і Орфей – на площі понад дві тис.га. Товаровиробники використовують ці сорти як такі, що мають високу пластичність і забезпечують сталі врожаї незалежно від умов року. Вітчизняні

сорти дині перевершують іноземні аналоги за рівнем транспортабельності та вмістом сухої речовини і тому є більш привабливими як для товаровиробника, так і для споживача. Так, наприклад, сорти дині Насолода, Алушта, Дідона, Фортуна, Ольвія щорічно займають площі понад вісім тис.га. Особливості морфології плоду сортів гарбуза Новинка та Арабатський визначають високий попит на них з боку свіжого ринку, і тому вони займають майже дві тис.га щорічно. Завдяки високим органолептичним властивостям м'якоті плодів, технологічності при переробці сорти гарбуза Гілея та Диво висіваються щорічно на площі понад чотири тис.га.

На підставі методичного підходу [5] визначені основні якісні та економічні показники конкурентоспроможності окремих сортів кавуна для різних суб'єктів ринку, здійснено розрахунок коефіцієнтів конкурентоспроможності досліджуваних сортів окремих операторів ринку та визначені конкурентоспроможні сорти кавуна.

Розрахунки коефіцієнта конкурентоспроможності сортів кавуна вітчизняної селекції для виробника, торговця і споживача проводили за результатами сортовипробування Інституту південного овочівництва і баштанництва НААН в 2009- 2011 рр. для зони південного Степу. За контроль обрано сорт кавуна іноземної селекції Кримсон Світ (ранньостиглий).

За результатами аналізу встановлено, що коефіцієнт конкурентоспроможності (K_i) вітчизняних сортів баштанних культур селекції ППОБ для окремих операторів ринку: (оптовий покупець (купує у виробника), роздрібний покупець місцевого ринку та клієнт супермаркету. Для цих трьох операторів (K_i) > 1 і становить 1,04, 1,08 та 1,15 відповідно, що вказує на розвиток галузі південного регіону за рахунок вітчизняних сортів баштанних культур (табл. 1).

Таблиця 1 - Основні показники конкурентоспроможності окремих сортів кавуна селекції Інституту південного овочівництва і баштанництва НААН в середньому за 2009-2011 р.

	Сорт	Урожайність, т/га	Товарний вигляд, бал	Середня маса плоду, кг	Період вегетації, днів	Період реалізації, днів	Товарність, %	Вміст цукру мг%	Ккр СБ/7
У ₁	Кимсон Світ	16	10	7	68	8	70	9	1,20
У ₂	Чарівник	20	10	7	65	14	85	11	
	Відношення У ₂ /У ₁	1,25	1,00	1,00	0,91	1,75	1,21	1,22	
У ₁	Кимсон Світ	16	10	7	68	8	70	9	1,21
У ₂	Спаський	23	10	9	72	14	72	9,8	
	Відношення У ₂ /У ₁	1,43	1,00	1,28	0,94	1,75	1,02	1,08	
У ₁	Кимсон Світ	16	10	7	68	8	70	9	1,18
У ₂	Княжич	22	10	8	68	12	75	11	
	Відношення У ₂ /У ₁	1,37	1,00	1,14	1,00	1,50	1,07	1,22	
У ₁	Кимсон Світ	16	10	7	68	8	70	9	1,17
У ₂	Альянс	20	10	6	72	15	76	11	
	Відношення У ₂ /У ₁	1,25	1,00	0,85	0,94	1,87	1,08	1,22	

Висновки і пропозиції. Конкурентоспроможність плодів баштанних культур безпосередньо визначається на ринку і є головним чинником ефективності виробництва.

При вирощуванні баштанних культур необхідно враховувати властивості різних сортів як ринкового товару, а також інтереси виробників, торговців і споживачів, беручи до уваги технологічні та товарні якості, а також органолептичні властивості кожного конкретного сорту.

Перспектива подальших досліджень. Для підвищення конкурентоспроможності вітчизняних сортів баштанних культур на внутрішньому ринку необхідно розвивати великотоварне виробництво в господарствах суспільного сектора, впроваджувати основні складові логістики (зберігання, пакування, транспортування), проводити політику контракції продукції, що забезпечує елементи планування виробництва, для популяризації досягнень вітчизняної селекції створити в чотирьох південних областях постійно діючі демонстраційні полігони сортів і гібридів баштанних культур, а також відновити роботу насінницьких господарств мережі «Сортнасінеовоч».

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Маркетинг: принципи і функції: Навч. Посібник для вищих навч. Закладів. – 3-е вид., перероб і доп./За ред. О.М. Азарян. – Харків: Студцентр, 2002. – 320 с.
2. www. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO).
3. Сало І.А. Основні методичні положення визначення конкурентоспроможності помологічних сортів ягідних культур / І.А. Сало // Економіка АПК. – 2006. - №3. – С. 82-85. www. lol.org.ua
4. Андрющенко А. Перспектива плодоовочевого бізнесу в Україні / Агрогляд «Овочі і фрукти», 2012.
5. Рульєв В.А. Конкурентоспроможність сортів черешні/ В.А. Рульєв// Економіка АПК. – 2007. - №8. – С. 102-105.

УДК: 634.8:631.5

ПОТЕНЦІЙНІ РИЗИКИ КУЛЬТИВУВАННЯ ПРОМИСЛОВИХ НАСАДЖЕНЬ ВИНОГРАДУ

*Шевченко І.В. – д. с.-г. н., професор, НЦ ІВІВ ім. В.Є.Таїрова;
Минкіна Г.О. – к. с.-г. н., доцент, Херсонський ДАУ;
Гонтар В.Т. – к. с.-г. н., доцент, Київський ДНАУ*

Постановка проблеми. Промислове виноградарство як галузь агропромислового комплексу забезпечує зайнятість населення південних регіонів, слугує основним джерелом сировини для виноробства і надійно та своєчасно поповнює державний і місцевий бюджети. Проте нові соціально-економічні умови господарювання, щорічно зростаюча конкуренція, особливо після входження країни у СОТ, викликають серйозні сумніви в тому, що в цьому зма-